

**O'ZBEK ADABIY TANQIDCHILIGI: SHAKLLANISHI, RIVOJI
VA ILMIY AHAMIYATI**

FarDU Filologiya fakultet 4-bosqichi talabasi:

Nabiyeva Sadoqatbonu

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada o'zbek adabiy tanqidchiligining shakllanishi, tarixiy taraqqiyot bosqichlari, ilmiy-metodologik asoslari hamda zamonaviy adabiyotshunoslikdagi o'rni keng va tizimli ravishda yoritiladi. Adabiy tanqidning badiiy adabiyot bilan uzviy bog'liqligi, uning estetik, ijtimoiy va ma'naviy vazifalari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek adabiy tanqidchiligining taraqqiyotiga hissa qo'shgan olimlar va tanqidchilarning ilmiy qarashlari umumlashtiriladi.*

***Kalit so'zlar:** adabiy tanqid, o'zbek adabiyoti, adabiyotshunoslik, badiiy tahlil, estetik mezon, tanqidchilik, jadid adabiyoti, ilmiy metod, zamonaviy adabiyot.*

Kirish

Adabiy tanqid adabiyotshunoslikning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u badiiy asarlarni tahlil qilish, baholash va ularning jamiyatdagi o'rnini aniqlash vazifasini bajaradi. Adabiy tanqid orqali asarning g'oyaviy mazmuni, badiiy qiymati, estetik darajasi hamda muallif mahorati aniqlanadi. Shu jihatdan adabiy tanqid nafaqat adabiyotning rivojlanishiga xizmat qiladi, balki jamiyat a'naviy hayotiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbek adabiy tanqidchiligi uzoq tarixiy rivoj yo'lini bosib o'tgan bo'lib, uning ildizlari qadimiy adabiy tafakkur an'analari bilan chambarchas bog'liqdir. Mumtoz davrdan boshlab shakllangan bu yo'nalish keyinchalik jadidchilik harakati, sovet davri va mustaqillik yillarida turli bosqichlarni bosib o'tdi. Har bir davr o'zining ijtimoiy-siyosiy sharoitiga mos ravishda adabiy tanqidga yangi mazmun va shakl olib kirdi. O'zbek adabiy tanqidchiligining dastlabki ko'rinishlari mumtoz adabiyot davriga borib taqaladi. Bu davrda adabiy tanqid alohida fan sifatida shakllanmagan bo'lsa-da, badiiy asarlar tarkibida, muqaddima

va risolalarda adabiyotga oid muhim nazariy qarashlar ilgari surilgan. Ayniqsa, Alisher Navoiy asarlarida badiiylik mezonlari, she'riyatning vazifasi, ijodkorning jamiyat oldidagi mas'uliyati haqida chuqur fikrlar bayon etilgan. Bu qarashlar keyingi davr adabiy tanqidining shakllanishiga mustahkam asos bo'lib xizmat qilgan. Keyingi bosqichda, ya'ni jadidchilik davrida adabiy tanqid yangi bosqichga ko'tarildi. Jadid adiblari adabiyotga ijtimoiy vazifa yuklab, uni xalqni uyg'otish, ma'rifatga chorlash vositasi sifatida talqin etdilar. Bu davrda adabiy tanqid asosan publitsistik ruhda bo'lib, unda asarlarning g'oyaviy yo'nalishi, jamiyatdagi ahamiyati asosiy mezon sifatida qaraldi. Jadid tanqidchiligi o'zbek adabiy tafakkurini yangilashda, uni zamonaviy yo'nalishga olib chiqishda muhim rol o'ynadi.

Sovet davrida o'zbek adabiy tanqidchiligi murakkab va ziddiyatli jarayonlarni boshdan kechirdi. Bu davrda tanqid ko'proq mafkuraviy yo'nalishda rivojlandi va sotsialistik realism tamoyillariga asoslandi. Asarlarning badiiy qiymatidan ko'ra, ularning ideologik mazmuni ustuvor ahamiyat kasb etdi. Shu bilan birga, bu davrda adabiy tanqid ilmiy jihatdan rivojlanib, yangi tahlil metodlari shakllandi. Ko'plab adabiyotshunos olimlar yetishib chiqdi va adabiy tanqid nazariy asosga ega bo'la boshladi.

Mustaqillik yillarida esa o'zbek adabiy tanqidchiligi yangi bosqichga ko'tarildi. Bu davrda adabiyot mafkuraviy bosimdan xalos bo'lib, erkin fikrlash imkoniyati kengaydi. Ilgari taqiqlangan yoki noto'g'ri talqin qilingan asarlar qayta o'rganila boshlandi. Milliy qadriyatlar tiklanib, adabiyot va tanqidda milliylik, tarixiylik va xolislik tamoyillari ustuvor ahamiyat kasb etdi.

Zamonaviy o'zbek adabiy tanqidchiligi turli ilmiy metodlarga tayanadi. Jumladan, tarixiylik prinsipi asosida asar yaratilgan davr sharoiti o'rganiladi. Biografik metod orqali muallif hayoti va ijodi o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi. Qiyosiy tahlil yordamida turli adabiyotlar yoki asarlar o'zaro solishtiriladi. Struktural va estetik yondashuvlar esa asarning ichki tuzilishi va badiiy xususiyatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Bugungi kunda adabiy tanqid nafaqat adabiyotshunoslikning bir tarmog'i,

balki keng ma'noda madaniy jarayonning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'lmoqda. Adabiyotning rivojlanish yo'nalishini belgilash, yangi ijodkorlarni kashf etish, badiiy asarlarning estetik darajasini baholash kabi muhim vazifalarni bajaradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek adabiy tanqidchiligi boy tarixiy va ilmiy merosga ega bo'lib, uning rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liqdir. Mumtoz davrdan boshlab shakllangan bu yo'nalish jadidchilik davrida yangi mazmun kasb etdi, sovet davrida esa murakkab sharoitda rivojlandi va mustaqillik yillarida o'zining haqiqiy ilmiy mohiyatini namoyon qila boshladi.

Bugungi kunda adabiy tanqid adabiyotning estetik darajasini belgilash, uning ijtimoiy ahamiyatini ochib berish hamda yangi adabiy jarayonlarni shakllantirishda muhim rol o'ynamoqda. U nafaqat o'tmish merosini o'rganadi, balki zamonaviy adabiyot rivojiga ham faol ta'sir ko'rsatadi. Shu jihatdan adabiy tanqid milliy madaniyatning ajralmas qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi.

Kelajakda o'zbek adabiy tanqidchiligi yangi ilmiy yondashuvlar, innovatsion metodlar va zamonaviy qarashlar asosida yanada rivojlanishi kutilmoqda. Bu esa o'z navbatida adabiyotning yuksalishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar;

- 1.O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
- 2.Nazarov B., Rasulov A. O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi. - Toshkent.
- 3.Sharafiddinov O. Adabiyot - hayot darsi. - Toshkent.
- 4.Karimov N. Adabiy tanqid masalalari. - Toshkent.
- 5.Qo'chqorov R. Adabiyot nazariyasi. - Toshkent.
- 6.Ibrohimov S. Adabiyotshunoslik asoslari. - Toshkent.
- 7.Jadid adabiyoti bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami.
- 8.Zamonaviy o'zbek adabiyoti va tanqidiga oid ilmiy manbalar.